

Aalborg Universitet

AALBORG UNIVERSITY
DENMARK

Kvinder i den nye fredsbevægelse i Danmark

Mellem køkkenruller, resolutioner og teltpæle

Christensen, Ann-Dorte

DOI (link to publication from Publisher):
[10.5278/freia.4415391](https://doi.org/10.5278/freia.4415391)

Publication date:
1992

Document Version
Også kaldet Forlagets PDF

[Link to publication from Aalborg University](#)

Citation for published version (APA):

Christensen, A-D. (1992). *Kvinder i den nye fredsbevægelse i Danmark: Mellem køkkenruller, resolutioner og teltpæle*. (1 udg.) FREIA - Center for Kønsforskning, Institut for Historie, Internationale Studier og Samfundsforhold, Aalborg Universitet. FREIA's tekstserie Nr. 3 <https://doi.org/10.5278/freia.4415391>

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal -

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at vbn@aub.aau.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Ann-Dorte Christensen

Kvinder i den nye fredsbevægelse i Danmark

- mellem køkkenruller, resolutioner og teltpæle

FREIA

*Center for Kvindeforskning i Aalborg
Institut for Samfundsudvikling og Planlægning
Aalborg Universitetscenter
Fibigerstræde 2
9220 Aalborg Ø.
Tlf.: +45 98-158522 Fax.: +45 98-153298*

Tekst
April 1992

3

Ann-Dorte Christensen:

**Kvinder i den nye fredsbevægelse i Danmark
- mellem køkkenruller, resolutioner og teltpæle**

Tekst udgivet af
FREIA, Center for Kvindeforskning
Institut for Samfundsudvikling og Planlægning
Aalborg Universitetscenter
Fibigerstræde 2
9220 Aalborg Ø
tlf. 98-158522

Tryk: Kopicentralen AUC, 1992

ISSN: 0907-2079

FREIA's tekstserie indeholder foreløbige arbejdstekster, papers til konferencer og seminarer, projektbeskrivelser, foredragsmanuskripter, kapitler fra bøger mv. lavet af forskere med tilknytning til FREIA eller forskere, som har besøgt centret. Formålet med tekstserien er at udbrede kendskabet til FREIA's aktiviteter både internt og eksternt. Teksterne kan bestilles ved Institut for Samfundsudvikling og Planlægning, tlf. 98-158522 lokal 2452.

Ann-Dorte Christensen

Kvinder i den nye fredsbevægelse i Danmark

- mellem køkkenruller, resolutioner og teltpæle

Forord

Denne artikel er en sammenfatning og perspektivering af hovedresultaterne i min Ph.D.-afhandling "Kvinder i sociale bevægelser - organisering, identitet og magt". Artiklen præsenterer indledningsvis afhandlingens teoretiske ramme og empiriske resultater. I den sidste del diskuterer jeg de kvindepolitiske identiteter blandt kvinder i fredsbevægelsen i forhold til forskellige kvindepolitiske målsætninger og strategier og i forhold til køn som en konstituerende videnskabelig kategori.

Artiklen er publiceret på engelsk i Tayo Andreasen m.fl. (red), **Moving On. New Perspectives on the Women's Movement**, Acta Jutlandica, Aarhus University Press, 1991.

Ann-Dorte Christensen, april 1992

Indledning

I hele dette århundrede har kvinder været aktive i fredsbevægelserne. Enten i organisationer sammen med mænd eller i selvstændige kvindeorganisationer. Allerede i 1915 - samme år som de danske kvinder fik stemmeret - blev den første selvstændige kvinde-fredsorganisering dannet, nemlig Kvindernes Internationale Liga for Fred og Frihed. Ligaen var kvindernes protest mod 1. verdenskrig, og den eksisterer stadigvæk.

Dannelsen af Kvinder for Fred i 1980, som en del af den nye fredsbevægelse, er med til at stadfæste en historisk tradition for, at nogle kvinder foretrækker danne selvstændige kvindeorganiseringer omkring fredsspørgsmålet. Det er derfor berettiget og relevant at tale om en kvindefredsbevægelse.

Som andre sociale bevægelser har også fredsbevægelsen udviklet sig i bølger. I visse perioder har der været megen aktivitet, en bred opbakning og mange organisationer. I andre perioder har bevægelsen været mere passiv, og der har kun været få organisationer.

I 80'erne fik fredsbevægelsen fornyet livskraft - gamle organisationer vågnede fra deres dvaletilstand, og nye kom til. At det skete netop på dette tidspunkt hænger for Europas vedkommende sammen med en konkret sikkerhedspolitisk beslutningsproces, nemlig vedtagelsen af NATOs dobbeltbeslutning i december 1979. Beslutningen gik ud på, at der i Vesteuropa skulle udstationeres 572 taktiske atomvåben fra december 1982, hvis ikke nedrustningsforhandlingerne kunne "overfløddigøre" dette.

Som de andre nye sociale bevægelser har også den nye fredsbevægelse været kendetegnet af flade og anti-hierarkiske organisationer og af lighed mellem kvinder og mænd hvad angår antal deltagere. Til

gengæld har fredsbevægelsen i mindre udstrækning end de andre sociale bevægelser været båret af unge fra mellemlagene. Den har haft en større bredde hvad angår både deltagernes alder og sociale baggrund. Den nye fredsbevægelse var en masseprotestbevægelse. Bredden i kvindemobiliseringen kan illustreres på følgende måde.

Scenarium

Vi vender blikket knap 10 år tilbage og løber ind i forberedelserne til en af de store Påskedemonstrationer. Vi møder en blomstrende fredsbevægelse, hvor der foregår mange aktiviteter på en gang. I mangfoldigheden er der mange kvinder. Vi sætter fokus på nogle af dem.

Vi møder først Bodil, som nærmer sig 50 år. Bodil har tre voksne børn. Hun blev for få måneder siden aktiv i Kvinder for Fred). Bodil er med til at lave et stort banner, hvorpå der står "Våbenmilliarder til mad!" Banneret skal bruges til Påskemarchen i morgen. I Kvinder for Fred har Bodil mødt en masse andre kvinder, som ønsker at arbejde for en bedre fremtid på samme måde, som hun selv. Hun føler, at hun gennem fredsbevægelsen har fået mulighed for at vende en angst for fremtiden, som hun har båret på i mange år, til aktiv handling.

Derefter møder vi Hanne. Hun er først i tyverne, og læser dansk på universitet. Hanne er på vej til nøde i Nej til Atomvåden. Her skal de diskutere et resolutionsforslag, som efter demonstrationen i morgen, skal sendes til Folketinget. I resolutionen er der opstillet en række argumenter for, at Danmark skal sige nej til NATOs planer om at opstille atomraketter i Europa. Hanne har tidligere været aktiv i miljøbevægelsen, og er for øjeblikket - ved siden af fredsarbejdet - meget engageret i studenterrådsarbejdet.

Endelig møder vi Lajla - hun har punkertøj på og har farvet håret grønt i dagens anledning. Lajla er sammen med en gruppe kvinder kommet fra en kvindefredslejr i midtjylland for at deltage i Påskedemonstrationen. Sammen med andre kvinder derfra er hun i gang med at planlægge en ikkevoldsaktion, som skal laves ved en flyveplads efter den store fælles demonstration. Initiativtagerne vil gerne have mange kvinder med, men de ønsker ikke at lave ikkevoldsaktioner sammen med mænd. Lajla er 17 år. Hun har forladt skolen, boet nogle måneder på kvindefredslejren ved Greenham Common i England, inden den danske fredslejr startede. For Lajla er kvindefællesskabet en forudsætning for fredsarbejdet.

Disse tre kvinder er illustrative billeder på den mangfoldighed, der var blandt kvinder i fredsbevægelsen i 80'erne. Kvinderne gik ind i forskellige organisationer, netværk og sociale sammenhænge i fredsarbejdet. Der var også store forskelle i kvinderne dagligdag og livserfaring.

Magtmobilisering, sociale bevægelser og politisk identitet

Denne artikel sætter fokus på de aktive kvinder i den nye fredsbevægelse. Den beskæftiger sig med den del af deltagere, som har været drivende i det politiske og organisatoriske arbejde. Det drejer sig altså ikke så meget om den brede deltagelse, men mere om det som jeg kalder kerneaktivister. Formålet er at tematisere de centrale forskelle, der var blandt kvinderne og dermed i kvindemobiliseringen.

Med teoretisk afsæt i begreberne magtmobilisering, organisering og politisk identitet analyserer jeg sammenhængen mellem kvinders livserfaringer og værdier i hverdagen og de krav, mål og strategier, som de formulerer i fredsbevægelsen i 80'erne. Artiklen viser, at der findes væsentlige forskelle mellem fredsbevægelsens forskellige

organisationer og dermed også mellem forskellige grupper af kvinder. Endvidere tyder det på, at der ikke er de store forskelle mellem mænd og kvinder, når de er organiseret sammen.

Forskellene diskuteres ift. kvinders magtmobilisering, organisationsformer og politiske identitetsdannelse. Jeg argumenterer for nødvendigheden af at opbygge kvindepolitiske strategier, som kan rumme de mangfoldigheder, som kendetegner kvinders politiske praksis i dag.

1. Med begrebet **magtmobilisering** forstår jeg individer og gruppers styrke og evne til i fællesskab at forandre og bevare (Christensen og Siim, 1990). Magtmobiliseringstilgangen er en udvidelse af det klassiske magtbegreb. Der lægges ikke kun vægt på autoritet, dominans og undertrykkelse. Begrebet omfatter også handlende subjekters forsøg på at forandre grundlæggende betingelse på både mikro- og makroplan. Hermed knyttes magtforståelsen ikke entydigt til samfundsmæssige institutioner og hierarkier, men også til sociale relationer i hverdagslivet.

Feminister i fredsbevægelsen har forholdt sig til spørgsmålet om magt, især i forbindelse med nytænkning af Gandhis ikkevoldsfilosofi. Ikkevold kan betragtes som en eksemplarisk model for magtmobilisering, der retter sig mod at forandre samfundets magtgrundlag fra neden (Ikkevold, 1984). Fx præciserer Wheeler og Chinn (1984) forskellen mellem en patriarkalsk og feministisk magtforståelse. De argumenterer for, at den patriarkalske magtforståelse typisk fokuserer på magt som **resultater** (I don't care how you do it, just get the job done), mens en feministisk magtforståelse betoner **processer og kollektivitet**. Det er ikkevoldsfilosofiens betoning af sammenhæng mellem mål og midler, som Wheeler og Chinn relaterer deres magtforståelse til.

Også Jane Meyering (1982) argumenterer for, at man ved at integrere feminisme og ikkevold kan skabe et grundlag for kvinders magtmobilisering. Feminisme understreger den centrale forbindelse mellem det private og det politiske, ikkevold giver et perspektiv på, hvordan mobilisering kan føre til radikale forandringer.

Både Wheeler og Chinn og Meyering betoner den individuelle og personlige "magt", som et afgørende udgangspunkt for kvinders kollektive magtmobiliseringsprocesser. Til gengæld understreger de betydningen af, at også kvinder må forholde sig til politiske institutioner og samfundsmæssige hierarkier.

Pointen er, at magtmobiliseringstilgangen er en udvidelse af magtbegrebet, som omfatter både "magt fra oven" (formelle samfundsmæssige hierarkier og politiske institutioner) og "magt fra neden" (sociale netværk og fællesskaber i hverdagslivet).

Denne skelnen må betragtes som en hovedtypologi. Den indebærer en risiko for at lande i en uheldig dualisme. For at forhindre dette er det vigtigt at udvikle et dynamisk magtbegreb, som integrerer de to magtforståelser på forskellige niveauer. (Christensen og Siim, 1990)

2. Sociale bevægelser forstås som et mønster af kollektive handlinger, udført af (forskellige) organiserede grupper med det formål at forandre og bevare.

De sociale bevægelsers aktiviteter må ses inden for et sammenhængende felt for forandring. De har en række indbyrdes overlappende udgangspunkter og værdier, som tilsammen udgør et fælles samfundsforbyggende projekt (Gundelach, 1988). Med de nye sociale bevægelser referes til de bevægelser, der er opstået i 60'erne, 70'erne og 80'erne.

I denne artikel tager jeg udgangspunkt i **bevægelsesniveauet**. Det er altså ikke bevægelsernes effekter eller betydning i generelle og samfundsmæssige processer, jeg fokuserer på. I stedet analyserer jeg bevægelsernes organisationer som en ramme om kvinders magtmobilisering og politiske identitetsdannelse.

Som andre sociale bevægelser har fredsbevægelsen været opbygget af adskillige - mere eller mindre autonome - bevægelsesorganisationer. Den anti-hierarkiske og decentrale organisationsstruktur er et væsentligt kendetegn, der adskiller sociale bevægelser og deres organisationer fra andre politiske deltagelsesformer. Ifølge den danske sociolog Peter Gundelach udgør organisationsstrukturen ikke kun en formel ramme, men er også udtryk for en læreproces, "hvor de, der vil organisere sig, forsøger at gøre det på en måde, som kan realisere gruppens værdier" (Gundelach, 1988 s. 297). Dermed er organisationsstrukturen et udtryk for de værdier, normer og holdninger, som bevægelsens deltagere forsøger at fremme.

Den amerikanske feminist Jo Freeman har bl.a. opstillet flg. kendetegn for de sociale bevægelses organisationer:

- hver organisation har sin egen udviklingscyklus
- der er en sammenhæng mellem personlige og strukturelle forandringsprocesser i organisationerne.

(Freeman, 1983)

Disse bestemmelser hænger begge sammen med fraværet af et institutionaliseret organisationsapparat. I stedet betoner Freeman deltagernes aktivitet, som bevægelsernes væsentligste drivkraft.

En lignende tilgang findes hos Gerlach og Hine (1970), der definerer en social bevægelse således:

"A group of people who are organized for, ideologically motivated by and committed to a purpose which implements some form of personal or social change; who are actively engaged in the recruitment of others; and whose influence is spreading in opposition to the established order within which it originated". (Gerlach og Hine, 1970, s. XVI)

Gerlach og Hines forståelse af de nye sociale bevægelser fremgår af den konkrete analysemodel, de har opstillet for sociale bevægelsesorganisationer: SPN-modellen, hvor S står for segmentering, P for polycephalos ("flerhovedet"/decentraliseret lederskab) og N for netværksagtig.

3. Begrebet **politisk identitet** betegner for det første mobiliseringen - dvs. hvordan og på hvad kvinders mobiliseres til politisk praksis. For det andet den udvikling, der sker i deltagernes politiske forståelse gennem den mobiliserede praksis.

Dermed har de politiske identitetsformer en materiel basis, som er forankret i kvinders samfundsstrukturelle placering. Men de er også knyttet til et livshistorisk perspektiv, til erfaringer og til selvopfattelse. (Peterson, 1988 og Christensen, 1989A)

Den kollektive politiske identitet rummer forskellige identitetsformer. Fx viser den svenske sociolog og kvindeforsker Abby Peterson (1985) hvordan kvinders engagement i fredsbevægelsen kan ske på basis af en identitet som feminist, som lønarbejder, som mor/husmor, som lesbisk eller som medborger.

Gennem begrebet politisk identitet bliver transformationen fra hverdagsliv til politisk organisering og praksis central. Det er dermed en betoning af, at kvinders livsforløb, erfaringer og værdier, fx i

familien, har betydning både for indholdet i deres politiske mobilisering og for den udvikling der sker i den politiske praksis.

Jeg bruger **hverdagslivet** som et bredt beskrivende begreb, hvorigennem helheder, sammenhænge og betydningsmønstre i individers og grupper livssituation og livsforløb kan indkredses (Christensen, 1989B og Jørgensen, 1988). Hverdagslivet er en begrebsmæssig tilgang til at forstå og systematisere totaliteten og kompleksiteten "det almindelige" og "de dagligdags rutiner". Jeg lægger vægt på dobbeltheden mellem på den ene side samfundsskabte strukturer (fx kønsarbejdsdeling, sociale uligheder og boformer) og på den anden side individers og grupper værdier og handlinger (hvad man tænker, mener og gør).

Empirisk udgangspunkt

I artiklen analyserer jeg for det første to fredsorganisationer: Kvinder for Fred (Kv.f.F) og Nej til Atomvåben (NtA). Organisationerne er landsdækkende og har begge tilknytning til nordiske og europæiske søsterorganisationer. I Kvinder for Fred deltager kun kvinder, mens der i Nej til Atomvåben indgår både mænd og kvinder. De empiriske data er indsamlet i Aalborg (Danmarks 4. største by, beliggende i Nordjylland).

For det andet analyserer jeg den politiske og kulturelle proces på Kvindefredslejren ved Ravnstrup (lille by i Midtjylland). Med inspiration fra Greenham Common dannede en gruppe kvinder i 1984-85 en fredslejr som protest mod opførelsen af et natoanlæg i området. Analysen sætter fokus på den feministiske praksis i relation til deltagernes hverdagsliv, livsforløb, politisk motivation og socialisering. Desuden tematiserer jeg magtmobiliseringsprocessen i relation til civil ulydighed og ikkevold.

Empirien bygger først og fremmest på kvalitative interviews med deltagerne. Derudover har jeg indsamlet historisk dokumentationsmateriale fra bevægelserne og fredslejren (pjece, breve, referater, dagbøger, kliparkiver mv.) Endelig er der lavet en kvantitativ spørgeskemaundersøgelse over deltagerne i Kvinder for Fred og Nej til Atomvåben.¹

Deltagerprofil i Kv.f.F. og NtA

Deltagerne i Kv.f.F. er 45 år i gennemsnit, mens deltagerne i NtA er 34 år i gennemsnit. Denne gennemsnitlige aldersforskel på ca. 10 år bliver dog mere interessant, hvis den relateres til generationer og livsforløb.

Fordeling på livsløbsfaser (procent):

	Kv.f.F.	NtA (Kvinder)	NtA (Mænd)
Ungdoms- generationen (17 - 28 år)	12 %	33 %	50 %
Voksen- generationen (29 - 45 år)	38 %	53 %	32 %
"Mødre-Fædre"- generationen (over 45 år)	48 %	14 %	18 %
Uoplyst	2 %	-	-
IALT	100 %	100 %	100 %

Kilde Christensen, 1990, s. 55.

Ovenstående fordeling på faser i livsforløbet viser, at der er væsentlige forskelle mellem de to bevægelser hvad angår deltagernes alder og placering i forskellige livsbaner. Hovedparten af Kv.f.F. (48%) tilhører "Mødregenerationen", mens kun 12% tilhører ungdomsgenerationen. Halvdelen af mændene i NtA er placeret i ungdomsgenerationen og hovedparten af kvinderne i NtA i voksengenerationen, mens kun henholdsvis 18% og 14% er placeret i "Mødre-fædre-generationen"

Generationsforskelle har en grundlæggende betydning for hverdagslivet, ikke mindst hvad angår tilknytningen til arbejde og familie. I Kv.f.F. er der et relativt højt antal deltids- og hjemmearbejdende (29%), ligesom 86% af deltagerne har mindst et barn. Kun 9% af deltagerne i Kv.f.F. er under uddannelse. I modsætning hertil er NtA'erne typisk fuldtidsarbejdende (45%) eller under uddannelse (ca. 35%). 22% af NtA'erne har børn.

Deltagerne i begge de to bevægelser er veluddannede, men med en central forskel. Mens NtA'erne først og fremmest er placeret inden for de længerevarende uddannelser, primært som studerende, men også som færdiguddannede akademikere, så er over halvdelen af deltagerne i Kv.f.F. placeret inden for de kortere og mellemlange uddannelser (53% af den del af deltagerne, som er færdiguddannede) - f.eks. som sygeplejersker, lærere og pædagoger. (Christensen, 1990)

Der er altså tale om store forskelle i livsforløb og hverdagsliv mellem de to organisationer. Deltagerne i Kv.f.F. er tæt knyttet til de reproduktive områder både hvad angår en relativ høj prioritering af egen-familien og hvad angår varetagelse af reproduktive områder i arbejdslivet. I modsætning hertil er deltagerne i NtA typisk under uddannelse og langt mindre etablerede i egen-familie end Kv.f.F.

ressource - herfra skal afmagt vendes til styrke. Det er **humanitære, etiske og moralske argumenter**, der i en politisk handlingsstrategi omsættes til krav om **omfordeling** og krav om **demokratisk kontrol** med de militære beslutningsprocesser.

Kv.f.F.'s basis i kvinders traditionelle erfaringsområder kommer også frem i bevægelsens symbolske og kulturelle udtryksformer. Det var f.eks. Kv.f.F. der fik ideen til at lave en såkaldt "vasketøjsceremoni" på den store kvindekonference, Nordisk Forum 88 i Oslo. Der er blevet lavet masser af farvestrålende "kludebannere" med kvinders symboler og kvinders håndværk. Det landsdækkende blad hedder "Køkkenrullen", og det lokale blad i Aalborg "Grydelappen". Interviewundersøgelsen af Kv.f.F. i Aalborg viser, at mødre generationen sætter meget pris på disse symbolske henvisninger til den gamle kvindekultur. Derimod har de få kvinder fra ungdomsgenerationen, der er med i Kv.f.F., svært ved at identificere sig med disse navne. En af de unge kvinder siger, at forudsætningen for at få flere unge med, er at disse navne bliver ændret. Selv føler hun, at det er lidt "pinligt", og lægger helst bladene til side, når veninderne kommer på besøg.

Mens Kv.f.F. især har forsøgt at påpege uretfærdigheder og det moralsk forkastelige i prioriteringen af de samfundsmæssige ressourcer og den manglende demokratiske kontrol med de militære beslutningsprocesser, har NtA været langt mere målrettet mod **at påvirke aktuelle politiske beslutningsprocesser** dels gennem den nationale og internationale masseprotestbevægelse og dels ved at gå i dialog med politiske og militærpolitiske beslutningstagere. NtA's politiske pression har især været rettet mod Socialdemokratiet. Bevægelsen har forsøgt at påvirke partiet gennem dialog og ved at målrette den brede befolknings krav mod det danske Socialdemokrati.

Politisk profil i Kv.f.F. og NtA.

Selv om Kv.f.F. og NtA har eksisteret side om side og har samarbejdet om mange aktiviteter i fredsbevægelsen, er der store forskelle på bevægelsernes politiske profil.

Den danske journalist Bodil Graae, som var med til at starte Kv.f.F., skrev følgende i en aviskronik, der fik afgørende betydning for den store tilslutning til Kv.f.F. allerede i bevægelsens spæde barndom:

"Vi sidder tre kvinder over et blåmalet køkkenbord. Depressive en tung januardag. Ser hen over forsiderne. Afganistan. Iran. Øget modernisering, nye dødbringende våben. I den time, der går, inden vi desperate giver os til at handle, har det danske forsvar i samme tidsrum brugt 720.000 kr. (...) Hvad skal det ende med. Hvad med de børn vi fødte, og dem der blev født af dem igen eller skal fødes engang? Overalt handler de selvhøjtidelige mænd. Sætter krige igang (altid forsvarskrige). Og skrider fulde af viden om egen betydning til handling. (...) Det samme gælder vores hjemlige mænd og sønner. De sidder klinet foran TV-apparaterne og følger med i fodboldkampene. Vildt opslugt af kampen og konkurrencen. De leger også røvere og soldater, mens kvinderne går omkring og sysler med børn, oprydningen og søndagsmiddagen (...) Hvis vi nu vendte vores afmagt til styrke..."

(Bodil Graae, 1980)

Deltagerne i Kv.f.F. er især mobiliseret på kvinders tilknytning til reproduktion og moderskab. Bevægelsen stiller f.eks. krav om, at de mange ressourcer, der anvendes på oprustning i stedet skal anvendes på udviklingsbistand. Bevægelsen appellerer til et særligt kvindeansvar for livet og klodens opretholdelse og ser kvinders traditionelle erfarings- og ansvarsområder for liv og omsorg som en politisk

NtA's målsætning om dialog med politikerne har ikke kun stillet krav til politisk pragmatisme, men også til faglig og politisk indsigt blandt deltagerne. Bevægelsen har bestræbt sig på at opbygge en progressiv og alternativ ekspertise, der skulle være mindst lige så saglig og velargumenteret som politikernes. Denne ekspertise har appelleret til bestemte grupper og stillet krav om bestemte kvalifikationer. Det er givetvis ikke tilfældigt, at en så stor del af NtA'erne er uddannelsessøgende. Studierne har været et godt udgangspunkt til at opbygge faglige indsigter. Ved siden af dette har man internt i bevægelsen arrangeret skolingsforløb for nye deltagere.

Hvor Kv.f.F. som tidligere nævnt især var orienteret mod etiske og moralske argumenter er det **saglighed og teknisk - progressiv ekspertise**, der er nøgleordene i NtAs arbejde. Endvidere er det kendetegnende for NtA, at bevægelsen er langt mere instrumentelt orienteret end Kv.f.F.

Set i relation til den magtforståelse, som fx Wheeler og Chinn (1984) repræsenterer har NtA således en mere patriarkalsk og traditionel magtmobiliseringsstrategi end Kv.f.F. For NtA'erne er det resultaterne mere end processerne i bevægelsen, der er det afgørende.

Det er i den forbindelse interessant, at der i NtA er enighed mellem mænd og kvinder om de politiske mål og strategier.

Kvinderne efterlyser dog flere ekspressive og kreative elementer, men som supplement og ikke på bekostning af de eksisterende prioriteringer i bevægelsen,

På spørgsmålet om, hvorvidt kvinderne i NtA føler sig undertrykt og domineret af mænd i bevægelsen, er det kendetegnende, at kvinderne svarer, at det mener de ikke har været tilfældet i Aalborg-afdelingen.

Organisationsprofil i Kv.f.F. og NtA.

I den begrebsmæssige bestemmelse præciserede jeg, at organisationsstrukturen i de nye sociale bevægelser er et udtryk for deltagernes værdier, normer og holdninger. Lad os se på organisationsopbygningen og beslutningsprocesserne i Kv.f.F. og NtA.

Kv.f.F. har en meget mere flad, decentral og segmenteret struktur end NtA. Opgaverne på landsplan begrænser sig for Kv.f.F.'s vedkommende til at være rent koordinerende i form af en brevåbnerfunktion, der går på omgang mellem lokalgrupperne. Der findes ikke noget landskontor, og på de årlige landsmøder tages der ingen beslutninger, der udstikker ensartede retningslinjer for lokalgruppernes arbejde. På lokalt plan fungerer organisationen i autonome smågrupper. Disse "Køkkengrupper", som de kaldes, bestemmer selv, hvad de vil lave, og hvordan de evt. vil indgå i fællesarrangementer med andre grupper.

Selv om NtA som græsrodsorganisation også har en flad struktur, har landskontoret i København en stor betydning. Mange forskellige funktioner er samlet her til koordinering og formidling. Der er ansat lønnet personale, og indført fast kontortid mv. Det er det årlige landsmøde, der udstikker de politiske hovedlinjer for lokalgruppernes arbejde.

I undersøgelsen af Kv.f.F. og NtA i Aalborg er **deltagernes holdning til demokrati og beslutningsprocesser** i bevægelserne belyst. I forhold til ovennævnte organisatoriske forskelle er det interessant, at deltagerne i Kv.f.F. i mindre grad end deltagerne i NtA ser sig selv som havende direkte indflydelse og medbestemmelse på beslutningsprocesserne.

Dette kan skyldes, at den mere formaliserede struktur i NtA øger deltagernes opmærksomhed på at sikre sig en reel demokratisk indflydelse, men det kan også skyldes andre faktorer. Dels at den flade struktur i Kv.f.F. i realiteten afføder "stærkere" uformelle ledere og dels, at der på grund af deltagernes brede sociale og politiske baggrund findes større forskelle i politiske ressourcer. Det er tydeligt, at Kv.f.F. i Aalborg i høj grad har været båret af nogle enkelte kvinder, der har politiske/organisatoriske erfaringer og et højt aktivitetsniveau. Disse kvinders uformelle lederskab er blevet fuldt ud accepteret af de andre deltagere.

Kvindefredsbevægelsen

Den norske fredsforsker Birgit Brock-Utne har undersøgt kvindefredsbevægelsens historiske udvikling og opstillet tre kendetegn som går igen i kvinders magtmobilisering i fredsbevægelsen:

- den tager udgangspunkt i omsorgen for andre mennesker, i første omgang børn.
- den tager en række ikkevoldelige strategier i anvendelse.
- den er tværpolitisk og ofte rettet mod at nå kvinder i den modsatte lejr.

(Birgit Brock-Utne, 1981, s. 136)

Det er i kvindefredsbevægelsen, at sammenhængen mellem kvindebevægelse og fredsbevægelse er mest tydelig. En svensk undersøgelse har vist, hvorledes tidligere aktive i den nye kvindebevægelse i Sverige i dag er aktive i fredsbevægelsen, og hvordan de feministiske perspektiver videreføres i nye organisationer og med nye politiske målsætninger. (Peterson, 1985). I Danmark kan der ikke spores et så direkte personsammenfald. Her er snarere tale om, at forskellige grupper af kvinder indgår i kvindefredsbevægelsen med forskellige politiske målsætninger.

Dannelsen af Kv.f.F. i 1980 har naturligvis påvirket udviklingen kvindefredsbevægelsen, fordi der gennem Kv.f.F. er blevet mobiliseret en stor gruppe kvinder, som ikke tidligere har været politisk aktive. Selv om der kun deltager kvinder i Kv.f.F. er bevægelsens berøringsflade til den nye kvindebevægelse meget svag. Deltagerne er ikke mobiliseret på et feministisk perspektiv, men - som vi har set i det foregående - langt mere på den ideologi, som var fremtrædende i den gamle kvindebevægelse. Det er de traditionelle kvindeområder og værdier, der står i centrum for mobiliseringen. Undersøgelsen af Kv.f.F. i Aalborg viser, at det er vigtigt for deltagerne at pointere, at de ikke er Rødstrømper, dvs. de kan ikke tilslutte sig de feministiske holdninger, som blev formuleret i den nye kvindebevægelse i Danmark. I stedet fremhæver de kvinders ret og pligt til at handle på egne præmisser og med egne værdier. Den selvstændige kvindeorganisering ses da heller ikke som et mål i sig selv, men mere som et middel til at give kvinder rum til at handle politisk uden dominans af mænd. I dag udgør Kv.f.F. den ene hovedgruppe inden for kvindefredsbevægelsen. Gruppen er - som vi har set i det foregående - mobiliseret til fredsarbejdet på et **humanitært, etisk og moralsk grundlag**.

Den anden hovedgruppe inden for kvindefredsbevægelsen består især af unge kvinder, der er mobiliseret på et **radikalt feministisk grundlag**. Disse kvinder identificerer sig med den nye kvindebevægelse, men følte sig i 80'erne tiltrukket af fredsbevægelsen, som var den bredeste og mest synlige sociale bevægelse. De radikale feminister er mobiliseret på et feministisk perspektiv, som de integrerer i den politiske praksis i kvindefredsbevægelsen. For denne gruppe er den vold og undertrykkelse, som militæret repræsenterer, direkte forbundet med mænds individuelle og samfundsmæssige magt og kontrol over kvinder. Tilsvarende er fred og frihed uløselig forbundet med ophævelse af kvindeundertrykkelse og kønsdominans. I modsætning

til Kv.f.F. ser de radikale feminister den selvstændige kvindeorganisering som et mål i sig selv - som et frirum for udfoldelse af en alternativ kvindekultur.

De meget store forskelle inden for kvindefredsbevægelsen blev samlet i en fælles politisk praksis på **Kvindefredslejren ved Ravnstrup** (1984-85). Her lavede kvinderne en teltlejr og protesterede mod opførelsen af en NATO-bunker gennem ikkevoldelige aktioner.

Kvindefredslejr og ikkevold

På kvindefredslejren var de forskellige grupper af kvinder meget enige om de fredspolitiske krav, mål og strategier. Til gengæld var der stor uenighed om sammenhængen mellem kvindepolitik og fredspolitik. Det kom især til udtryk i holdningen til kvindefællesskabet: i hvor høj grad fredslejren skulle tjene som et frirum til udfoldelse af en feministisk kvindekultur, eller om fredslejren kun skulle være en ramme for mere afgrænsede fredspolitiske aktiviteter og dermed tiltrække en bredere gruppe af kvinder. Da det først og fremmest var de unge radikale feminister, som blev de fastboende på lejren, blev det denne gruppe, der blev den dominerende. Det indebar en styrkelse og videreudvikling af den radikal-feministiske kultur. Hermed skete der en forskydning i den sociale og politiske balance på lejren, som i den sidste fase udelukkende blev tegnet af de radikale feminister (Christensen, 1989A).

Når man tager de meget store forskelle mellem kvinderne i betragtning er det interessante imidlertid ikke så meget, at der opstod denne polarisering. Man kan i stedet undre sig over, at disse forskelle kunne forenes gennem mere end et år i den tætte form, som både lejrlevet og de radikale aktioner sætter.

En vigtig forklaring på dette er, at kvinderne på den danske fredslejr - ligesom på Greenham Common - knyttede an til ikkevoldsstrategien. Den er som bekendt udviklet af Gandhi, bl.a. ifm. kampen for Indiens selvstændighed fra det engelske kolonistyre i 1947. Selv om det naturligvis er svært at overføre en strategi fra en anden historisk periode, en anden kultur og en anden religion, så viser den politiske praksis i fredsbevægelsen, at ikkevold kan bruges i en vestlig verden og i en feministisk magtmobiliseringsstrategi (Pam McAllister, 1982)

Ikkevoldsfilosofien bygger på fire grundelementer:

- kende egne grænser og opbygge tryghed i små grupper
- ikke-hierarkiske organisationsformer og beslutningsprocesser
- det enkelte menneskes selvrespekt
- uløselig forbindelse mellem mål og midler.

(Gandhi, 1983)

Hvis man ser på den politiske praksis på kvindefredslejren ved Ravnstrup er det tydeligt, at ikkevoldsmodellens første tre elementer er en af forklaringerne på, at de store forskelle mellem kvinderne kunne rummes. Det er en understregning af, at det er nødvendigt at skabe rum til at fastholde individuelle behov og grænser i en kollektiv proces. De er også en betoning af demokratiske beslutningsprocesser, hvor man fx ikke kan pålægge et mindretal at følge flertalsbeslutninger. Det indebærer, at aktioner må tilrettelægges, så alle kan være med på egne præmisser.

Det er også et nøgleord i ikkevoldsfilosofien, at der er en uløselig forbindelse mellem mål og midler. Denne sammenhæng kunne fredslejren fastholde, så længe der blandt deltagerne var enighed om, at det overordnede mål var fredsarbejdet - den fælles protest mod Natos opførelse af en bunker i området. Men i kraft af den forskydning, der skete i den politiske proces i retning af en uløselig

sammenkædning af fred og feminisme, skete der en differentiering i målsætning, som også kommer til at afspejle sig i midlerne. Fx opstod der store uenigheder om, hvilken betydning kvindefællesskabet og dagligdagen på lejren skulle spille. Var lejren og fællesskabet et middel i fredsarbejdet, eller var den et mål i sig selv. Her skiltes vandene. Sagt med andre ord mistede modkulturen sin sammenhængskraft - forbindelsen til det oprindelige politiske grundlag på lejren.

Magtmobilisering og politiske identiteter

Undersøgelsen viser, at kvinder i den nye fredsbevægelse danner forskellige organisationer, har forskellige politiske identiteter. Forskellen kan både lokaliseres i kvinders hverdagsliv og i den politiske praksis.

Man kan derfor spørge, om ikke resultaterne er et argument for det, som især postfeministerne har argumenteret for i de seneste år, nemlig "at der er mere forskel på kvinder, end der er ligheder (Hougaard, udat.) - et argument for, at det feministiske program er udtømt. Det er ikke kønnet, der er afgørende. Kønnet flyder - det kan og skal ikke tematiseres. Viser de forskellige politiske identiteter blandt kvinderne i fredsbevægelsen i 80'erne ikke netop, at man må forkaste køn som konstituerende kategori, også i dette tilfælde hvor det drejer sig om kvinders magtmobilisering ?

I denne diskussion er det afgørende spørgsmål, hvilken videnskabelig betydning kønsategorien har. Jeg mener, at den opfattelse af forskelle mellem kvinder, som bl.a. Lis Hougaard gør sig til talskvinde for, er yderst kritisabel. Postfeministerne bygger på et værdirelativistisk grundlag. De formulerer intet om, hvad forskellene indebærer, hvilke målsætninger, de indeholder, eller hvilke perspektiver de rejser. Man

ved ikke, om der tales om psykologiske, kulturelle eller strukturelle forskelle. (Christensen 1989B).

Jeg er i stedet enig med den danske litterat Lise Busk Jensen, der skriver, at hvis ikke kvindeforskningens interesse for forskelle mellem kvinder skal få en negativ begrebsopløsende karakter, "må den rette sig imod forskelle inden for det, der er fælles, altså mod spændvidden i de kvindelige. (Busk Jensen, 1990)

Mit udgangspunkt i denne artikel har været en **fælles** kvindemobilisering i den nye fredsbevægelse. Forskellene er belyst gennem indkredsning af forskellige politiske identitetsformer. Disse er hverken rent normative kategorier eller personligt valgte identiteter. Fredskvindernes politiske identitetsformer er materielt forankrede i samfundsorganiseringen og i kønsforskellenes sociale realitet. De er et udtryk for, at en teori om kvindemobilisering må bygge på et historisk materialistisk grundlag, som kan rumme udviklingen i kvindelighed/mandlighed og i kønsrelationerne. Identitetsformerne udvikler sig i et samspil mellem på den ene side individernes hverdagsliv/livsforløb og på den anden side politiske og sociale brændpunkter og værdier. Dermed bliver forskellighederne i magtmobiliseringen også et argument mod at tale om én essentiel kvindelighed og ét determineret kønsdominansforhold.

I det følgende vil jeg perspektivere indholdet i kvindemobiliseringen i den nye fredsbevægelse yderligere. I nedenstående skematiske oversigt er de tre centrale politiske identitetsformer² relateret dels til bevægelsernes organisationsstruktur og dels til de kvindepolitiske målsætninger.

KVINDER I DEN NYE FREDSBEVÆGELSE

POLITISK IDENTITET	ORGANISATIONSFORM	KVINDEPOLITISK MÅLSÆTNING
<p>A Humanitære, moralsk orienterede kvinder. Overvejende mobiliseret på familieorientering og moderskab. Basis i den gamle kvindekultur. Ønsker at skabe "plads" for mobilisering af mange kvinder på eget grundlag.</p>	<p>Kvinder for Fred. Selvstændig kvindeorganisering. Helt flad organisationsstruktur med autonome smågrupper som bærende element. Meget svag landskoordinering. Organisationen et middel i fredsarbejdet.</p>	<p>Ligeværd. Kvinder og mænd er forskellige men lige. Ikke konkurrence- og modsætningsforhold til mænd. Ikke forandre de grundlæggende forhold mellem kønnene, men opprioritere kvinders traditionelle ansvars- og erfaringsområder.</p>
<p>B Kvinder, der på linje med mænd er målrettede mod at påvirke den politiske beslutningsproces. Genem alternativ, progressiv ekspertise ønsker gruppen både at påvirke den brede befolknings holdninger og dialog med politikerne.</p>	<p>Nej til Atomvåben. Kvinder og mænd organiseret sammen. Delvis flad organisationsstruktur. En lokalgruppe i større byer. Relativ høj grad af landskoordinering, bl.a. i form af vedtagne politiske retningslinjer. Organisationen et middel i fredsarbejdet.</p>	<p>Ligestilling. Kvinder og mænd skal have samme rettigheder. Barrierer skal nedbrydes for at kvinder kan opnå samme muligheder som mænd på arbejdsmarkedet og i det politiske liv.</p>
<p>C Kvinder, som er mobiliseret på et radikalt feministisk grundlag. Fred og frihed er uløselig forbundet med nedbrydelse af kønsdominansforhold. Ideologisk knyttet til den nye kvindebevægelse. I 80'erne den overvejende del af den politiske praksis i fredsbevægelsen.</p>	<p>Dele af kvindefredsbevægelsen. Tilknyttet Kontaktnettet ikkevold, hvor der findes selvstændige kvindeorganiseringer. Bygger på ikkevoldsfilosofien som aktions- og fællesskabsprincip. Organisationen et mål i skabelsen af feministisk modkultur.</p>	<p>Frigørelse. Fokus på kvindeundertrykkelse og magtforholdet mellem kønnene. Patriarkatet skal nedbrydes og samfundet forandres. For nogle skal frigørelsen fremme kvindeligheden for andre forandre både mænd og kvinder.</p>

Organisationsstruktur og -målsætning

Som den foregående analyse har vist, at der temmelig store variationer i, hvor flad den flade struktur er. Ligeledes er der forskelle i organisationernes og netværkenes betydning for deltagerne. Mest markant er det, at den del af kvindefredsbevægelsen, som er mobiliseret på et radikalt feministisk grundlag, ser organisering og det sociale fællesskab som et mål i sig selv. Det gælder hverken for NtA eller Kv.f.F., hvor deltagerne ser organisationen som et middel i fredsarbejdet.

Det betyder, at valget om ikke at organisere sig sammen med mænd, men i selvstændige kvindeorganisationer inden for fredsbevægelsen, bygger på forskellige målsætninger. Hvor det for de radikale feministe er den del af en politisk målsætning at skabe et frirum for udviklingen af et autonomt kvindefællesskab, ser deltagerne i Kv.f.F. organisationen som et middel i fredsarbejdet; et middel, der skal skabe "plads" til mange kvinder på egne præmisser.

Der er en vigtig pointe, at der ikke automatisk kan stilles lighedstegn mellem graden af decentrale organisering og den demokratiske indflydelse på beslutningsprocesserne. Selv om Kv.f.F. har den mest flade organisationsopbygning er det inden for denne organisation, at der mest udpræget har været tale om uformelle autoriteter og ledere. Det er også her, deltagerne udviser et temmeligt ringe kendskab til beslutninger. Det viser, at faktorer som politisk erfaring og højt aktivitetsniveau spiller en stor rolle. Men det vidner også om, at nogle grupper - også i de nye sociale bevægelser - tilsyneladende ønsker og tiltrækkes af karismatiske ledere, der som identifikationspersoner bliver politiske og organisatoriske drivkræfter. Måske ligger mange af deltagernes tryghed i Kv.f.F. netop i, at de har haft mulighed for at "skubbe" meget aktive og politisk erfarne kvinder foran sig.

I et magtmobiliseringsperspektiv må idealet om medbestemmelse og demokrati fastholdes som en betoning af sammenhængen mellem mål og midler i de nye sociale bevægelser. Men samtidig må dette ideal i den konkrete praksis tilpasses og differentieres ift. de ressourcer, behov og arbejdsdelinger, der findes i de enkelte organisationer.³

Kvindepolitiske målsætninger

Identifikationsformerne er også relateret til de tre klassiske kvindepolitiske målsætninger: ligeværd, ligestilling og frigørelse. Disse målsætninger har givet anledning til megen debat i kvindebevægelsen gennem de sidste 100 år.

Med hvorfor tage disse målsætninger fra kvindebevægelse og kvindekamp op her, hvor det drejer sig om kvinder i fredsbevægelsen?

Først og fremmest fordi 80'erne fredskvinder viser, at de kvindepolitiske målsætninger har betydning for form og indhold i kvindemobiliseringen, også selv om det ikke direkte er knyttet til kvindebevægelse/kvindikamp. Med andre ord er det et udtryk for at kvindekampen har spredt sig. Ved siden af fortsat at sætte fokus på kvinders situation og kønsulighederne, er kvindekampen i dag en vigtig del af en mere omfattende kamp for fred, miljø og global solidaritet. (Christensen og Siim, 1990). Ikke kun er mange kvinder aktive på disse områder kønsaspektet er også en integreret del af de progressive holdninger, der formuleres til disse samfundsmæssige brændpunkter.

Fredskvindernes eksempel viser, at de mange forskellige kvindepolitiske holdninger kunne rummes i én social bevægelse. Her findes givetvis en vigtig forklaring på, at fredsbevægelsen i 80'erne blev en bred massebevægelse. Hermed også en forklaring på, at Bodil, Hanne og Lajla, som vi mødte i det indledende scenarium, var på vej til den samme demonstration.

Men har forskellene ikke nogen betydning? Det spørgsmål vil jeg behandle med udgangspunkt i den debat, som har været i kvindebevægelse og kvindeforskning om de tre kvindepolitiske målsætninger: ligeværd, ligestilling og frigørelse.

Den nye kvindebevægelse organiserede sig omkring frigørelsesperspektivet som feministisk strategi. Frigørelsesmålsætningens systemkritik af både patriarkat og kapitalisme har som konsekvens, at hverken ligeværds- eller ligestillingsmålsætningen er mulige eller tilfredsstillende løsninger på kvindeundtrykkelsen. Men de kan indgå som en delstrategi (Gulli, 1982). Det har ofte været spørgsmålet om disse delmål og "små skridts" betydning, der - sammen med opfattelsen af kvindelighed/mandlighed - har ført til uenigheder blandt feminist i den nye kvindebevægelse.

Denne undersøgelse viser, at frigørelsesmålsætningen spiller en meget stor rolle i nogle af fredskvindernes politiske identitetsdannelse. Men bl.a. ikkevoldsfilosofiens betoning af åbenhed og respekt over for forskelle har betydet, at de radikale feminister i fredsbevægelser udviser en langt større imødekommenhed over for at indgå i en politisk praksis med kvinder, som har andre kvindepolitiske holdninger. Det var fx ikke tilfældet i store dele af den nye kvindebevægelse.

Men de radikale feministers fastholdelse af kvinderundertrykkel-sesaspektet - herunder kritik af både patriarkat og kapitalisme - er afgørende for, at kvindekampen kan bevare sit radikale forandringsperspektiv, selv om den forrykker sit fokus.

De gamle kvindeorganisationer i Danmark, som har eksisteret siden slutningen af 1800-tallet, har været organiseret om ligeværd-og ligestillingsmålsætningen. Analyser af kvindebevægelsens historie har

betegnet denne modsætning som et valg mellem lighed eller særart (Ravn, 1989).

Den danske kvindehistoriker Anna-Birte Ravn argumenterer for, at denne modsætning mellem lighed og særart i virkeligheden er unødvendig, falsk og misvisende.

"Mange kvinder opfatter uden tvivl valget mellem ligestilling og ligeværd, mellem kønnenes lighed eller særart/forskellighed som pinefuldt og i realiteten umuligt. Hvis vi vælger ligheden og ser bort fra forskellene, skaber vi en fejlagtig neutralitet mellem kønnene. Hvis vi fokuserer på forskellene og underbetoner ligheden, bidrager vi til stigmatiseringen af kvinder som anderledes/afvigende. Uanset om vi fokuserer på eller ser bort fra forskellene, risikerer vi at bidrage til at skabe dem."

(Ravn, 1988 s. 8)

Denne pointe er inspireret af den amerikanske historiker Joan Scott, som argumenterer for, at forskelligheden er en integreret del af lighedskravet. Det var de gamle feminister bevidste om. I den politiske praksis formåede de at integrere ligeværds- og ligestillingsmålsætningen. Det er nutidens kvindeforskere, der har skabt en falsk modsætning, som har begrænset kvinders handlemuligheder.

Analysen af kvinder i fredsbevægelsen viser, at de forskellige kvindepolitiske målsætninger har en betydning i den politiske identitetsdannelse, især i **mobiliseringsfasen**. De forskellige grupper af kvinder indgår i den fælles kollektiv praksis, men det er tydeligt, at deres mobiliseringsgrundlag er forskelligt, hvor det tyder på, at netop opfattelsen af kvindemålsætningen udgør en afgørende faktor. For forholdet mellem Kv.f.F. (ligeværdsmålsætningen) kvinder i NtA (ligestillingsmålsætningen) er det tæt bundet til et forskelligt hverdagsliv og livsforløb - ny og gammel kvindekultur - hvor betydningen

af og tilknytningen til uddannelse/arbejde og familie/børn spiller en helt afgørende rolle for indholdet i mobiliseringen.

For det radikale feminister i kvindefredsbevægelsen er mobiliseringsgrundlaget ikke så meget knyttet til faktorer i hverdagslivet, men mere til den feministiske forståelse og praksis i den nye kvindebevægelse.

De forskellige målsætninger fører ikke til konflikt og splittelse. I stedet har de suppleret hinanden i den massemobiliseringsproces, der har været i fredsbevægelsen, hvor den gensidige respekt for forskellighederne har været meget fremtrædende.

Selv om Kv.f.F. er mobiliseret på en målsætning om ligestilling indebærer det ikke, at der i bevægelsen skabes en "falsk enhed mellem kvinder", som bl.a. er et af de kritikpunkter, som Ravn retter mod ligestillingsmålsætningens tendens til stigmatisering af kvinder. Det er i stedet et udtryk for, at kvinders hverdagsliv og livsforløb spiller en stor rolle i kvindemobiliseringen. Der er forskel på at være 50 år og deltidsarbejdende med årtiers hovedansvar for familie og børn og være 20 år under uddannelse og besluttet på og opdraget til en fast arbejdsmarkedstilknnytning på linje med mænd.

Disse generationsmæssige forskelle sætter deres naturlige spor i kvinders politiske identitetsdannelse, og det fører i praksis til forskelle i både organisationsformer og -målsætninger og i politiske krav, mål og strategier.

En feministisk magtmobiliseringsstrategi må være åben over for det opbrud der har været i teori og praksis i ligestilling- ligestillings- og frigørelsesmålsætningen. Den uheldige dikotomi mellem ligestilling og frigørelse må nedbrydes. Frigørelsesperspektivet må fastholdes og udvikles i stadig dialog med andre kvindepolitiske målsætninger og

samfundsmæssige brændpunkter. Denne proces må ske i åbenhed over for de reelle historiske og generationsmæssige forskelle, der findes blandt kvinder.

Noter:

1. Med aktive deltagere menes de deltagere i de to organisationer, som var eller havde været opført på interne adresselister. I tæt samarbejde med bevægelserne blev spørgeskemaerne i efteråret 1986 sendt til de aktive deltagere fra de to organisationer i Aalborg. Datamaterialet kom til at bestå af 186 besvarelser, hvoraf Kv.f.F udgør 128 (svarprocent 74) og NtA 58 (36 kvinder og 22 mænd) (Svarprocent 91). På tross af den meget høje svarprocent er der relativt få svarpersoner fra NtA, som betyder, at resultaterne må tages med et vist forbehold. Det har begrænset muligheder for gå i dybden med sammenligningen mellem mænd og kvinder på dette datagrundlag.
2. Opstillingen skal betragtes som en oversigt over de **væsentligste** politiske identitetsformer blandt kvinder i den nye fredsbevægelse. Oversigten har ikke umiddelbart generaliseres til andre bevægelser eller områder. Fx har gruppen af fuldtidsarbejdende kvinder med småbørn ikke været fremtrædende i fredsbevægelsen. For denne gruppe vil relationen mellem arbejde, familie og stat givetvis spille en stor rolle i den politiske identitetsdannelse.
3. Dette er en problemstilling som er meget relevant ift. selvforvaltnings- og decentraliseringsdebatten. Det afgørende spørgsmål er, om man gennem sådanne initiativer i virkeligheden skaber en større polarisering i samfundet mellem de aktive og de passive. Det er en problemstilling, som er central i forskningsprogrammet "Demokrati i udvikling - politisk styring, selvforvaltning og deltagelse (Andersen m.fl., 1989)

Litteratur.

- Andersen, Johannes m.fl. (1989) **Demokrati i udvikling - politisk styring, selvforvaltning og deltagelse**. Arbejdstekst fra Institut for økonomi, politik og forvaltning, Aalborg Universitetscenter.
- Brock-Utne, Birgit (1985) **Educating for Peace. A Feminist Perspective**. Pergamon Press Inc.
- Busk Jensen, Lise (1990): "Om, af, for og uden kvinder" i: Nyhedsbrev **Kvindeforskning** nr. 4.
- Christensen, Ann-Dorte (1989A) **Ulydige kvinders magt. Kvindefredslejlren ved Ravnstrup som politisk proces**. Aalborg Universitetsforlag.
- Christensen, Ann-Dorte (1989B) "Forskelle blandt kvinder - og deres betydning for feministisk teori og praksis" i: Ulla Koch m.fl. red. **Køn og videnskab**, Århus, Aalborg Universitetsforlag.
- Christensen, Ann-Dorte (1990): **Kvinder i fredsbevægelsen. Hverdagsliv og politisk organisering belyst gennem en undersøgelse af Kvinder for Fred og Nej til Atomvåben i Aalborg 1980-86**. Institut for Samfundsudvikling og Planlægning, Skriftserie nr. 48, Aalborg Universitetscenter.
- Christensen, Ann-Dorte og Siim, Birte (1990): "Køn, magt og demokrati - mod et dynamisk magtbegreb" i: Linda Andersen m.fl. red: **Livsmagt. Nye perspektiver på kultur, magt og køn**. Årbog for Kvindeforskning nr. Aarhus Universitetsforlag.
- Freeman, Jo (ed.) (1983) **Social Movements of the Sixties and Seventies**. Longmann, New York.
- Gerlach & Hine (1970) **People, Power, Change. Movements of Social Transformation**. Bobbs-Merrill, New York.
- Gandhi, Mahatma (1983) **Om mit liv** (På engelsk "All Men are Brothers", 1960), Gyldendal, Viborg.

- Graae, Bodil (1980) "Kvinder for Fred", Kronik i Politiken d. 14/2.
- Gulli, Britta (1982) "Likeverd, ligestilling, frigjøring" i: Harriet Holter (red) **Kvinner i fellesskab**, Universitetsforlaget, Oslo.
- Gundelach, Peter (1988): **Sociale bevægelser og samfundsændringer. Nye sociale grupperinger og deres organisationsformer ved overgangen til ændrede samfundstyper**. Politica, Århus.
- Haugaard, Lis (udat.) **Postfeminisme**. Arbejdsnotat nr. 1, Cekvina, Center for Kvindeforskning i Aarhus.
- Ikkevold (1984) Tema: Civil ulydighed. Tidsskrift for antimilitarisme og fredsarbejde nr. 5.
- Jørgensen, Birte Bech (1988) "Hvorfor gør de ikke noget?" i: Charlotte Bloch m.fl. **Hverdagsliv, kultur og subjektivitet**. Kultursociologiske Skrifter nr. 25, Akademisk Forlag, København.
- McAllister, Pam (ed.) (1982) **Reweaving the Web of Life**. New Society Publishers, Philadelphia.
- Meyrding, Jane (1982) "Reclaiming Nonviolence: some thoughts for feminist womyn who used to be nonviolent, and vice versa" i: Pam McAllister (ed). **Reweaving the Web og Life**. New Society Publishers, Philadelphia.
- Peterson, Abby (1985) "The New Women's Movement - Where have alle the Women Gone? Women and Peace Movement ind Sweden" i: **Womens's Studies International Forum 8 (6)**.
- Peterson, Abby (1897): "Power and Aturhority in Feminist Theory and Praxis" i: **Women in Political Movement**. Monograph from the Department of Sociology University og Gothenburg nr. 37.

Peterson, Abby (1988) "Women in social Movements: A Theoretical Framework for Emperical Analysis" i: **Research in Inequality and Social Conflikt**. JAI Press, Greenwoch, Connecticut.

Ravn, Anna-Birte (1989) "Mål og midler i den gamle og den nye kvindebevægelse" i: **Forum for kvindeforskning nr. 3**.

Wheeler Charlene and Chinn Peggy (1984) **Peace and Power. A Handbook of Feminist Process**. Magaretsdaughters Inc. New York.

I FREIA'S tekstserie er udkommet:

1. Karin Widerberg: Udfordringer til Kvinneforskningen i 1990'erne -föredrag på Center for Kvinneforskning i Aalborg 10.5., 1990.
2. Beretning, 1992.
3. Ann-Dorte Christensen: Kvinder i den nye fredsbevægelse i Danmark - mellem køkkenruller, resolutioner og teltpæle, 1992.
4. Ulla Koch: Uformel økonomi og social arbejdsdeling - en fortælling om tværfaglighed og det umuliges kunst, 1992.
5. Marianne Rostgaard: Kvindearbejde og kønsarbejdsdeling i tekstilindustrien i Danmark ca. 1830 - 1915, 1992.
6. Inger Agger: Køn og krænkelse - om politisk vold mod kvinder, 1992.

FREIA, Center for Kvindeforskning i Aalborg, er en tværfaglig organisering af kvindeforskere ved Aalborg Universitetscenter med tyngdepunkt inden for det samfundsvidenskabelige fakultet, som forsker i områder inden for antropologi, historie, sociologi, politologi, økonomi og udviklingsstudier. Det nuværende forskningsprogram "Kønsrelationer, magt og identitet i et udviklingsperspektiv" er ramme om en række individuelle projekter. FREIA er en del af Institut for Samfundsudvikling og Planlægning.